

Cu privire la uneltele din lut ars folosite la decorarea ceramicii complexului Basarabi

Cristian Schuster

Zusammenfassung

Im Beitrag wird eine besondere Gattung von Tonobjekten des Basarabi-Komplexes diskutiert. Diese wurden in den Siedlungen bei Popești-Nucet und Rălești, beide im Bezirk Giurgiu, entdeckt. Ihre mögliche Funktionalität läßt auf ein Werkzeug, benützt in der Verzierung (eine Arte Stempelung) der Keramik, schliessen.

Cu un alt prilej am discutat, tot în paginile revistei *Litua*, câteva piese din lut ars, descoperite în așezarea complexului Basarabi de la Mironești-Mahul Roșu (jud. Giurgiu)¹. În prezenta contribuție avem în vedere un alt tip de artefact, realizat tot din lut, de o factură oarecum aparte. Astfel, investigațiile arheologice din anul 1954, desfășurate în situl de la Popești, orașul Mihăilești, județul Giurgiu, punctul „Nucet”, au permis descoperirea în *Sectorul Y* a „două mici sigilii de lut”², atribuite primei epoci a fierului, anume complexului Basarabi³. Acestea au

1 C. Schuster, T. Popa, *Despre câteva piese din lut ars din așezarea Basarabi de la Mironești-Mahul Roșu (jud. Giurgiu)*, Litua, XV, 2013, p. 117-125.

2 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești. Raport preliminar*, SCIV, VI/1-2, 1955, p. 245, fig. 6.

3 Cu privire la cercetările de la Popești-Nucet, vezi, printre alții, R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești. Raport preliminar*, SCIV, VI/1-2, 1955, p. 239-271; idem, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, III, 1957, p. 227-246; idem, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, V, 1959, p. 337-350; idem, R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, VI, 1959, p. 307-324; idem, R. Vulpe, *Argedava*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, București, 1960, p. 557-566; idem, R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, VII, 1961, p. 321-338; idem, R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA, VIII, 1962, p. 457-462; A. Vulpe, M. Gheorghită, *Șantierul arheologic Popești, com. Mihilești, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campaniile anilor 1976-1977*, CA, IV, 1979, p. 95-104; ibidem, *Șantierul arheologic Popești-Mihăilești, jud. Giurgiu. Raport preliminar asupra rezultatelor din campaniile anilor 1978-1979*, CA, VI, 1981, p. 58-65; N. Palincaș, *Valorificarea arheologică a probelor 14C din fortificația aparținând Bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu)*, SCIVA, 47, 1996, 3, p. 239-288; eadem, *Scurtă prezentare a săpăturilor din sectorul Σ al așezării de la Popești (jud. Giurgiu). Campaniile 1988-1993*, CA, X, 1997, p. 173-190; A. Vulpe, *Săpăturile de la Popești. Prezentarea campaniilor 1988-1993*, CA, X, 1997, p. 163-172; idem, *50 years of systematic archaeological excavations at the pre- and protohistoric site at Popești*, Dacia N.S., XLVIII-XLIX, 2005, p. 19-37; G. Trohani, *Așezarea de la Popești, jud. Giurgiu. Campaniile 1988-1991. Secțiunea P. Raport preliminar*, CA, X, 1997, p. 193-229; A. Stoia, *Un complex hallstattian descoperit la Popești*, BMJTAG,

fost folosite în opinia lui Radu Vulpe la „*producerea ornamentelor*” ceramicii cu „*motive imprimate umplute cu alb: spirale, serii de S, benzi cu hașuri dințate rezervând în negativ linii frânte sau spirale continue*”.

Ambele piese au formă mai mult sau mai puțin „*tronconică*”, cu latura de sus mai îngroșată pentru a putea fi prinsă cu două degete, iar cea inferioară ușor arcuită⁴. Primul dintre artefacte (pl. I/1), are o înălțime maximă de 2.7 cm, lățimea maximă de 3.1 cm, laturile stânga și dreapta ale trapezului de 2.2, respectiv 2.4 cm. Partea arcuită permite un rulaj (o amprentă) de 3.7 cm. O doua piesă (pl. I/2), pe care ne permitem să ne numim generic „*decorator*”⁵, este înaltă de 3.1 cm, lată tot de 3.1 cm, cu laturile stânga și dreapta ale trapezului de 3, respectiv 2.7 cm. Lungimea amprente-decor pe care o poate imprima este de 3.8 cm.

După cum se poate observa, „*decoratoarele*” sunt foarte asemănătoare, atât ca formă cât și ca dimensiune, chiar și lungimea amprente-decor fiind aproape egală. Decorul care urma a fi imprimat este ușor diferit, la prima dintre piese fiind mai fin, se putea „*ștampila*” numai o linie de creștături. În cazul celei de-a doua piese, rulajul „*decoratorului*” lăsa în urma sa, o linie zigzag, bine conturată.

Faptul că aceste două artefacte au fost găsite la un loc, denotă că făceau parte din „*trusa*” specializată a unui olar. Probabil nu oricine avea chemarea, talentul și desigur permisiunea de a modela ceramică, cel puțin în ceea ce privește categoria recipientelor decorate⁶.

Că piesele din lut ars descoperite la Popești au fost folosite la decorarea ceramicii este confirmat de o bună parte din recipientele excavate de-a lungul timpului în sit (pl. I/3)⁷, dar și din alte așezări de pe malul râului Argeș, în cazul nostru Mironești-Malul Roșu, în care, este drept, nu au fost găsite „*decoratoare*” (pl. I/3-4)⁸.

V-VI/5-6 (1999-2000), 2000, p. 217-230; C. Schuster, T. Popa, V. Barbu, *Cercetări arheologice în bazinul Argeșului*, Bibliotheca Musei Giurgiuensis, VI, Giurgiu, p. 31-36 cu lit. mai veche.

4 A. Vulpe (*Sălașul hallstattian de la Novaci (r. Drăgănești-Vklășca, reg. București)*, Materiale, VIII, 1962, p. 362, nota 1) afirmă „*Un asemenea „pieptene” a fost descoperit în săpăturile de la Popești în nivelul pre-Basarabi (R. Vulpe în SCIV, VI, 1-2, 1955, p. 243, fig. 6)*”, fără a preciza care dintre cele două piese ilustrate de Radu Vulpe ar fi acela.

5 Am văzut că Radu Vulpe (*Șantierul arheologic Popești. Raport preliminar*, SCIV, VI/1-2, 1955, p. 245) numește acest tip de piese „*sigilii*”.

6 S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu (*Considerații privind realizarea decorului imprimat pe ceramic din prima epocă a fierului în spațiul nord-vest pontic*, Pontica, XXXVII-XXXVIII (2004-2005), 2005, p. 115) amintesc de o „*trusă de magicieni*” de la Babadag, care a avut în compunerea ei și un „*decorator*”. „*Cum acest context este singulgar în momentul de față, nu putem trage alte concluzii în ceea ce privește altă utilitate (a „decoratorului”, n.n.). Este însă foarte probabil ca această ștampilă să nu aibă o legătură funcțională cu restul pieselor. Ținând cont de modul de realizare identic, este posibil ca acestea să fi fost incluse în aceeași „șarjă”*”.

7 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești. Raport preliminar*, SCIV, VI/1-2, 1955, p. 245, unde, exemplificând afirmația sa, face trimitere la fig. 5. Vezi și A. Vulpe, *Epoca metalelor. Prima epocă a fierului. Perioada mijlocie (cca 850/800-650 a.Chr.)*, în M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, p. 327-339.

8 C. Schuster, T. Popa, *Mironești. II. Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje*

Nu departe de Popești, la Novaci⁹, într-o groapă cu rost special (cultică?), au fost descoperite alte două „decoratoare” de formă aproximativ tronconică, numite de Alexandru Vulpe „ștampile de lut zimțate” sau „pieptene”. Înălțimea maximă a primei piese este de 2.5 cm, una din laturile lungi ajunge la 2.3 cm, a doua la 2.6 cm, deschiderea de jos fiind de 2.1 cm („rulată”, partea crestată poate imprima un decor lung de 2.6 cm) (pl. II/1)¹⁰. O doua piesă este mai înaltă – 2.8 cm -, laturile ei lungi sunt aproape egale (2.2 cm, respectiv 2.4 cm), iar latura de jos are o deschidere de 2 cm, aceasta jungând la „rulaș” să imprime un decor crestată/zimțat de cca 2.8 cm (pl. II/2)¹¹.

Săpăturile arheologice preventive derulate în 2013 la Rălești (jud. Giurgiu)¹², au permis descoperirea în *Complexul 3* a unui obiect asemănător aceluia de la Popești și Novaci¹³. Este vorba despre piesă din lut ars de formă triunghiulară (laturile lungi fiind de 3.6 cm, respectiv 3.2 cm; cea mică de 2.9 cm) (pl. II/3). Latura scurtă este ușor curbată, are o grosime de 0,9 cm, pe muchia ei găsindu-se o rețea de linii adâncite. La rularea piesei, traseul imprimat de amintita latură are o lungime de 3.4 cm (pl. II/4). Capătul opus al artefactului, anume zona în care se întâlnesc laturile lungi ale triunghiului (având un unghi de 46°), este îngroșat (1.3 cm) și teșit.

Analiza artefactului în raport cu o parte a ceramicii, ne-a dovedit că el a fost folosit ca „decorator” la imprimarea decorului de tip „linii în rețea” identificat pe unele dintre recipientele, îndeobște castroane, lucrate din pastă fină (pl. II/5-6)¹⁴.

„Decoratoarele” de la Popești-Nucet, Novaci și Rălești nu sunt singurele piese de acest gen din mediul complexului Basarabi. Tot tronconic este instrumentul de la Suceveni, mai degrabă de forma literei T sau de „ancoră” este piesa de la Valea Timișului, iar de tip „seceră” sunt artefactele de la Teleac și Remetea Mare¹⁵. Cele de la sud de Dunăre, din Serbia, de la Crevna Livada, Donje Stiplije Mazgros și Svetozarev-Panjevacki sunt tronconice, iar cele de la Alibunar și Oraovica de forma unor „seceri” sau sunt cilindrice¹⁶. În Bulgaria, în situl de la Sava, aparținând foarte probabil tot complexului Basarabi, instrumentele de decorat se prezintă sub forma unor cilindrii sau unei jumătăți de „seceră”, cu

istorice, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, VII, Giurgiu, 2012, fig. 28/2, 30/2.

9 A. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur)*, p. 111-112.

10 *Ibidem*, fig. 1/12; A. Vulpe, V. Veselovschi-Bușilă, *Date noi privind periodizarea culturii Tei și cunoașterea culturii Basarabi (săpăturile de la Novaci, 1961)*, SCIV, 18, 1, p. 103, fig. 14/14.

11 A. Vulpe, V. Veselovschi-Bușilă, *op. cit.*, fig. 14/13.

12 Vezi A. Morintz, R. Kogălniceanu (ed.), *Cercetări arheologice în comuna Gogoșari. Situl de la Rălești-Râul Parapanca*, Bibliotheca Musei Giurgiuvensis, VIII, Giurgiu, 2013.

13 C. Schuster, *Hallstatt-ul mijlociu – complexul Basarabi*, în A. Morintz, R. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 21, fig. 25e.

14 *Ibidem*, fig. 25f.

15 Vezi și S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 118 și urm., cu lit., fig. 7/8-10.

16 *Ibidem*, fig. 7/1-7.

partea activă aflată în segmentul inferior¹⁷.

Unelte din lut, folosite la decorarea ceramicii prin imprimare, au fost identificate și în medii culturale hallstattiene anterioare sau contemporane complexului Basarabi. Astfel, nici altei manifestări a olăriei imprimate, anume culturii Insula Banului, nu i-au fost străine instrumentele de decorat ceramica. „*Decoratoare*” au fost descoperite atât în situl eponim (pl. III/1)¹⁸, cât și la sud de Dunăre, la Velesnica (pl. III/2)¹⁹.

Investigațiile arheologice în siturile hallstattiene timpurii de la Bucu-Pochină și Vlădeni-La Vii au permis descoperirea unor „*stampile pentru decorat ceramica*”²⁰. Cu una dintre „*stampile*”, cea de la Bucu, găsită într-o groapă menajeră, se putea obține „*un decor compus din liniuțe oblice imprimate și imprimeuri cu bucle inegale culcate*” (pl. III/3)²¹. În schimb, piesa de la Vlădeni permitea realizarea unui „*decor în relief sub forma unor mici bobite*” (pl. III/4)²².

Instrumente din lut ars folosite la decorarea ceramicii, au fost descoperite și în mediul Babadag (situl eponim, Garvăn-Mlăjitul Florilor, Ijdileni Frumușița, Jijila-Cetățuie, Niculițel-Cornet, Țibrinu)²³. Astfel, în situl eponim a fost identificat un lot mai semnificativ piese, dintre care cele mai multe (trei) sunt de forma unei semilune („*seceri*”) (pl. IV/1), cu partea convexă prevăzută cu un segment decorat cu creștături și terminându-se cu un mâner având în capăt un ornament de cercuri concentrice. Același tip de „*decorator*” a fost recuperat și din așezările de la Garvăn-Mlăjitul Florilor (pl. IV/2)²⁴, Niculițel-Cornet (pl. IV/4), Jijila-Cetățuie și Țibrinu. Interesant este și „*decoratorul-seceră*” de la Cavindești, care, altfel decât cele amintite mai sus, a fost realizat din corn (pl. IV/5)²⁵.

A doua categorie de piese de la Babadag sunt acelea tronconice (pl. IV/3), cu un mâner mai lung și latura de jos curbată, decorată cu o rețea de linii. Acest tip de „*decorator*” se aseamănă cu piesele Basarabi de la Popești-Nucet, Novaci și Rălești. Diferența o constituie segmentul de prindere a piesei. Artefactele de acest tip au fost manipulate, foarte probabil, cu ajutorul a două degete. În schimb

17 *Ibidem*, p. 120, fig. 6/8-11.

18 S. Morintz, P. Roman, *Un nou grup cultural hallstattian timpuriu în sud-vestul României – Insula Banului*, SCIV, 20, 1969, 3, p. 400, 416, fig. 7/10.

19 M. Jevtić, *Stamped pottery of Insula Banului type and the beginnings of the Basarabi culture in Serbia*, în *The Early Hallstatt period (1200-700 B.C.) in south-eastern Europe*, Alba, Iulia, 1994, p. 130 sq., fig. 4/2.

20 E. Rențea, *Prima epocă a fierului pe cursul râului Ialomița*, Târgoviște, 2008, p. 105.

21 *Eadem*, p. 105, fig. 147/5a-5b.

22 *Eadem*, p. 105, fig. 95/9a-9b.

23 G. Jugănar, *Cultura Babadag I*, Biblioteca Istro-Pontica, Seria Arheologie 7, Constanța, 2005, p. 64 cu lit.; V. Sîrbu, S.C. Ailincăi, G. Simion, *Jijila-Cetățuie, o așezare fortificată a culturii Babadag în nord-vestul Dobrogei*, Brăila, 2008, p. 80, fig. 47/11.

24 S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 118, fig. 2/2, 5, 8-9.

25 *Ibidem*, p. 118 cu lit., fig. 2/10.

la cele de tip seceră puteau fi „*implicate*” mai multe degete, chiar toată mâna, totul depinzând de mărimea acesteia. Evident se pune întrebarea, ce mâini se foloseau de „*decoratoare*” la ornamentarea ceramicii, de femei, copii sau, credem noi puțin probabil, bărbați?

Instrumente pentru decorarea ceramicii au fost găsite și pentru grupul Cozia. Acest tip de piese au fost descoperite în așezarea eponimă (unul tronconic/ în forma literei T, cealalta semănând cu o „*clepsidră*”)²⁶ și la Pocreaca. În acest din urmă sit, au fost identificate mai multe „*stanțe*” sau „*matrițe de lut*”, acestea făcând parte din categoria celor de tip „*seceră*” (pl. IV/6)²⁷, dar și în forma literei T sau de tip „*ancoră*”, care are „*partea activă arcuită la exterior, pe muchie prezentând liniuțe paralele, în relief, amplasate pieziș, cu lungimea totală de 5,4 cm.... Mănerul, intact, prezintă la capătul rotunjit o adâncitură circulară cu care imprimau cercele*” (pl. IV/7)²⁸.

În aria de răspândire a culturilor Pșenicevo (Ovčarovo), Saharna Soloncenii (Cușmirca, Hlimgeni, Mateuți, Rudi, Saharna, Soloncenii, Țahnăuți, Țărăuca) și Černoles (Dnestrovka, Grigorovskoe, Moskovskoe, Pliskov), „*decoratoarele*” au fost fie de tip „*seceră*”, triunghiulare, tronconice/ de forma literei T sau cilindrice²⁹. Dealtfel, specialiștii care s-au ocupat în ultima vreme mai îndeaproape cu instrumentele folosite la decorarea ceramicii hallstattiene³⁰, au constatat că acestea pot fi împărțite după formă în cele semilunare (noi le-am spus în formă de „*seceră*”), „*ancore*” sau „*litera T*”, „*triunghi sau trapez*” (noi le-am denumit „*tronconice*”) și „*tubulare*” („*cilindrice*” după noi).

Descoperirea de la Rălești, confirmă ceea ce a fost deja sesizat, anume că în mediul Basarabi din Muntenia, „*decoratoarele*” au avut aceeași formă (ronconică). Comunitățile de pe Argeș (Popești-Nucet și Novaci) au avut foarte probabil legături cu cele din împrejur și chiar mai îndepărtate, inclusiv cea de la Rălești, aflată nu departe de Dunăre, fapt documentat nu numai de ceramică, dar, acum și de instrumentele folosite la ornamentarea ei.

Și în epoca bronzului au fost utilizate „*decoratoare*”. În cultura Țuto Brdo-Gârla Mare, „*piese care, cu siguranță, au fost utilizate de meșterii olari pentru imprimarea unor motive decorative foarte comune pe ceramica caracteristică acestei culturi*”, au fost recuperate din Complexul 3 de la Cârna-Rampă (2 bucăți) (pl. V/2), din locuința din Secțiunea 1 de la Ostrovul Mare-Colonie-Km 865 (3 bucăți) (pl. V/1), Ghidici-Balta Țarova (o bucată) (pl.V/4) și Dubravica (3

26 *Ibidem*, p. 118 cu lit, fig. 3/7-8.

27 C. Ionomu, *Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană de la Pocreaca – Iași*, Arheologia Moldovei, XIX, 1996, p. 27-28, fig. 14/6, 8. 16/3, 17/9; S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 119, fig. 3/6.

28 C. Ionomu, *op. cit.*, p. 27, fig. 14/4, 21/2; S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 119, fig. 3/9.

29 S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 118 și urm. cu lit. mai veche, fig. 4/1-10, 5/1-16.

30 *Ibidem*, p. 114-115.

bucăți)³¹.

Față de piesele de la Popești-Nucet și Rălești, cele din Bronzul Târziu sunt cilindrice și decorate cu cercuri concentrice la unul sau ambele capete; tronconice cu mâner, baza trunchiului de con fiind împodobită de asemenea cu cercuri concentrice; rectangulare cu mâner, baza având un decor în zigzag; piese alcătuită din trei cilindrii, care au însă o bază comună. Decorul se putea realiza numai prin apăsare, nu prin apăsare și rulare în lutul moale. „Decoratoarele” cu mai multe brațe puteau descrie o „rotație în trei pași”, imprimând decorul la distanțe identice (pl.V/4). Că piesele amintite au fost cu adevărat folosite la imprimarea decorului, în cazul nostru al cercurilor concentrice, este dovedit de multe din recipientele ornamentate ale culturii³².

La Orevița Mare, în așezarea Verbicioara de aici³³, a fost descoperit un fragment dintr-o piesă, catalogată de Gabriel Crăciunescu drept o parte „din partea superioară a unei statuete antropomorfe decorată cu foarte mare grijă în tehnica culturii Gârla Mare” (pl. V/3)³⁴. Lungimea excesivă a „gâtului” presupusei statuete antropomorfe, care nu are echivalent în plastica decorată a

31 G. Crăciunescu, *Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului la Ostrovul Mare*, Drobeta, IV, 1980, p. ; M. Șandor-Chicideanu, *Cultura Žuto-Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Vol. I-II, Cluj-Napoca, 2003, p. 99, pl. 111/4.

32 Dintre multuiplele exemple, vezi Idem, *Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului la Ostrovul Mare*, Drobeta, IV, 1980, p. 48, fig. 5, 9a; M. Nica, *Locuințe de tip Gârla Mare și hallstattiene descoperite în așezarea de la Ghidici (jud. Dolj)*, *Thraco-Dacica*, VIII, 1-2, 1987, fig. 8/11, 12/10-11, 12/1-3, 10;

33 Cu privire la cercetările din acest sit, vezi G. Crăciunescu, *Noi puncte din epoca bronzului pe harta arheologică a județului Mehedinți*, Drobeta, V, 1982, p. 193-194, 197-198; idem, *Așezarea din epoca bronzului de la Orevița Mare*, *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 253-254; idem, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, *Symposia Thracologica*, 9, București, 1992, p. 100; idem, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, Drobeta, VII, 1996, p. 41. 45; idem, *L'Âge du Bronze moyen et final au nord du Danube, à l'est des Portes de Fer*, în C. Schuster (red.), *Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores. Kolloquium Drobeta-Turnu Severin (22.-24. November 1997)*, Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, Abteilung Archäologie, 2, Bukarest, 1998, p. 118; idem, *La station archéologique Orevița Mare (dép. de Mehedinți)*, în P. Roman, S. Diamandi (ed.), *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, Vol. 2, Bucharest, 1998, p. 497-505; idem, *Descoperiri arheologice în zona localității Orevița Mare, jud. Mehedinți*, Drobeta, XIII, 2003, p. 55-102; idem, *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, *Bibliotheca Thracologica*, XLI, Craiova, 2004, p. 41; idem, *Die Verbicioara-Kultur*, în C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. I, 2005, p. 146.

34 G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, *Bibliotheca Thracologica*, XLI, Craiova, 2004, p. 94, pl. XC/3. Vezi și idem, *Descoperiri arheologice în zona localității Orevița Mare, jud. Mehedinți*, Drobeta, XIII, 2003, pl. XXI/2; idem, *Die Verbicioara-Kultur*, în C. Schuster, G. Crăciunescu, C. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in Südromänien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd. II, 2007, p. 89.

culturii Țuto Brdo-Gârla Mare (gâtul-capul fiind mult mai scurt)³⁵, ne îndeamnă a privi cu circumspecție funcționalitatea postulată de autorul articolului. Posibil ca acest obiect să fi fost utilizat ca altceva, poate chiar ca „decorator”.

În mediul Otomani a fost descoperită la Tiream „o ștampilă în formă de disc, ornamentată cu spirale, folosită poate pentru lustruirea ceramicii” (pl. V/5)³⁶. Și această piesă a fost folosită în opinia noastră mai degrabă drept „decorator” (prin imprimare) al vaselor, decât „lustruitor”. Un „sigiliu”, posibil un „lustruitor” după Tiberiu Bader, a fost găsit în așezarea Suciu de Sus de la Boinești (din păcate neilustrat). Ne întrebăm însă, dacă nu cumva, piesa socotită a fi un „pandantiv”³⁷, de formă tronconică, la capătul mai subțire prevăzută cu o gaură de prindere orizontală, având pe baza cu diametrul mai mare un cerc, nu a fost utilizată tot ca „o ștampilă”, „un decorator”?

Se pune întrebarea dacă „decoratoarele”, au fost realizate numai din lut ars. Este evident că, răspunsul este nu! Probabil au fost folosite unelte din lemn (care, din păcate, nu ni s-au păstrat), piatră, metal, corn (vezi piesa de la Cavindești, menționată mai sus; pl. IV/5, dar nu trebuie uitată nici cea de la Hlingeni II³⁸) și os. În cazul acestora din urmă, menționăm artefactele din mediul Saharna Solonceni (Mateuți și Solonceni) și Černoles (Moskovskoe)³⁹. Dar ne gândim pentru epoca bronzului, ca o posibilitate, și la omoplații crestați, descoperiți mai cu seamă în siturile culturilor Noua și Coslogeni⁴⁰, dar și, probabil importuri, în mediul Tei (pl. V/6)⁴¹. Unii dintre specialiști⁴², văd în aceste obiecte unelte folosite la decorarea ceramicii, alții înclină a crede că au fost utilizate la prelucrarea pieilor, la bătutul firelor la războiul de țesut sau chiar ca răboj pentru ținerea evidențelor⁴³.

35 M. Chicideanu-Șandor, I. Chicideanu, *Contributions to the study of the Gârla Mare anthropomorphic statuettes*, Dacia N.S., XXXIV, 1990, p. 53-75; M. Șandor-Chicideanu, *op. cit.*; G. Crăciunescu, *Despre plastica culturii Gârla Mare din insula Ostrovul Mare*, Drobeta, XXI, 2011, p. 35-41.

36 T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, p. 61, pl. XXXV/32.

37 *Ibidem*, p. 73, pl. XLIX/32.

38 S. Ailincăi, A.V. Nicic, G. Jugănar, C. Dobrinescu, *op. cit.*, fig. 4/8.

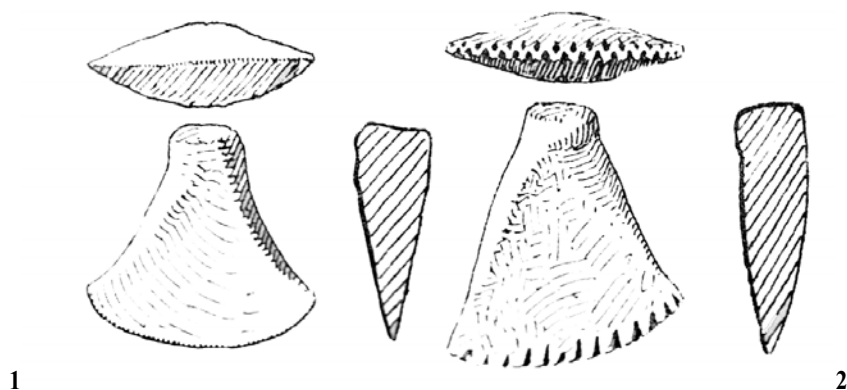
39 *Ibidem*, fig. 4/8, 5/14, 6/4.

40 A.C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, CCDJ, IX-Bibliotheca Thracologica, I, Călărași, fig. 15/1-5; L. Dascălu, *Bronzul Mijlociu și Târziu în Câmpia Moldovei*, Iași, 2007, p. 117-118, cu lit.; E. Rențea, *op. cit.*, fig. 12/1-10.

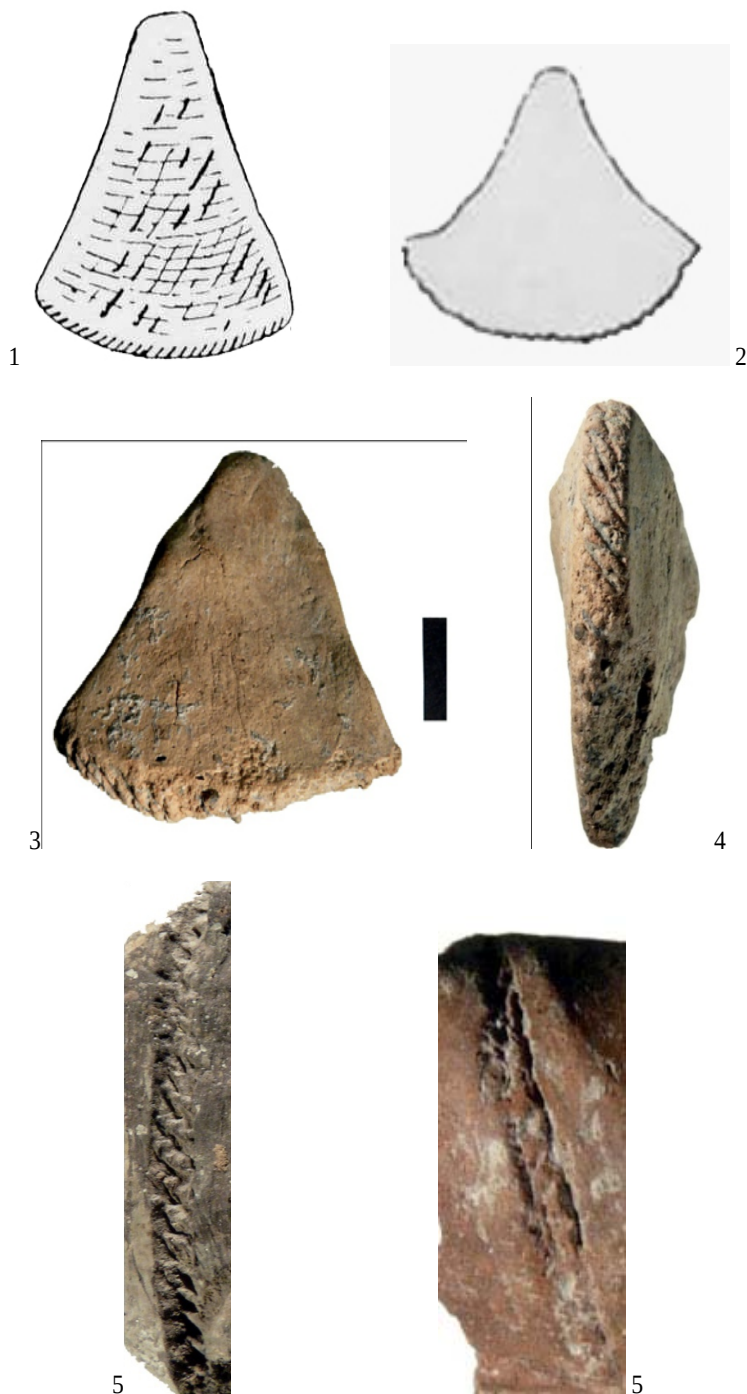
41 V. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966, p. 65, 67, fig. 7/3 (București-Fundenii Doamnei); idem, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii-Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, Bibliotheca Thracologica, XXXVIII, 2003, pl. LXIV (Otopeni).

42 M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, SCIV, IV, 1953, 3-4, p. 455.

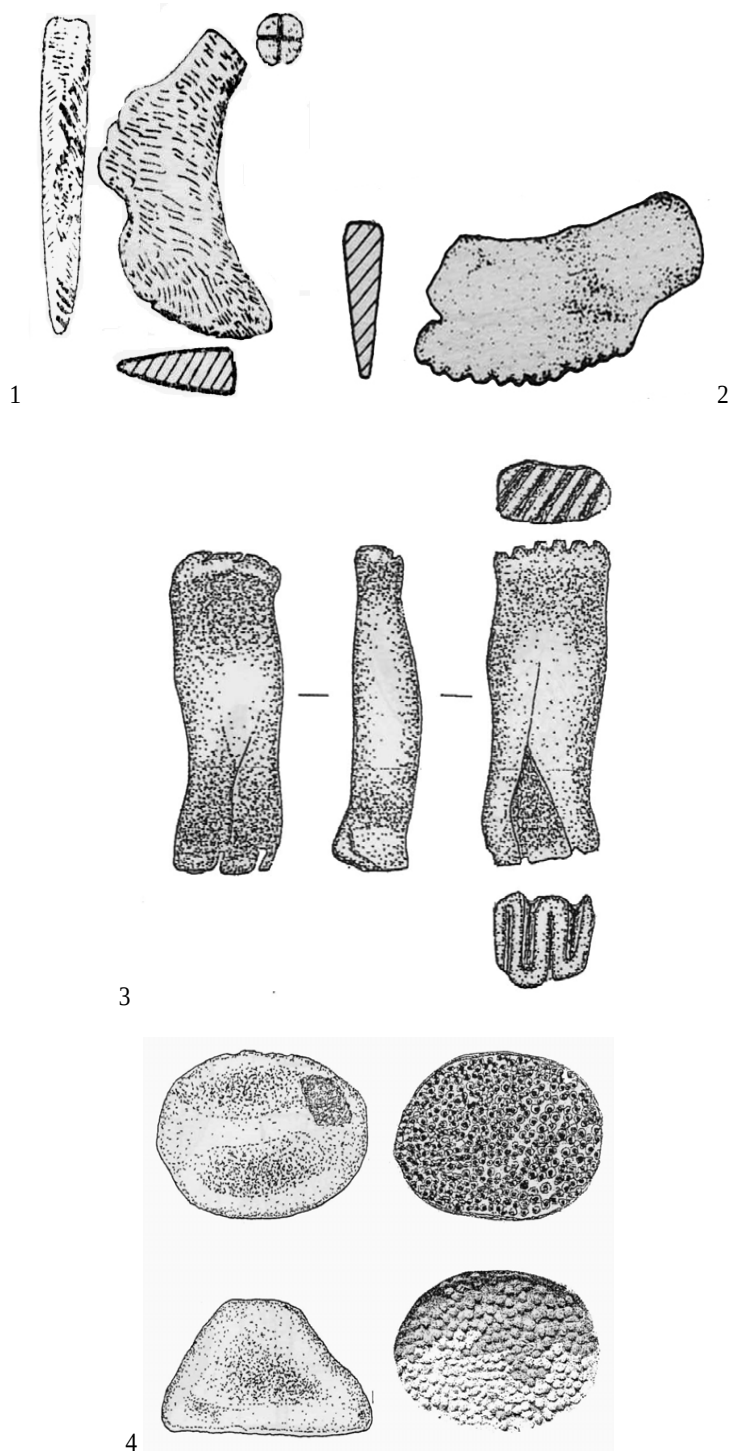
43 L. Dascălu, *op. cit.*, p. 118, nota 192.

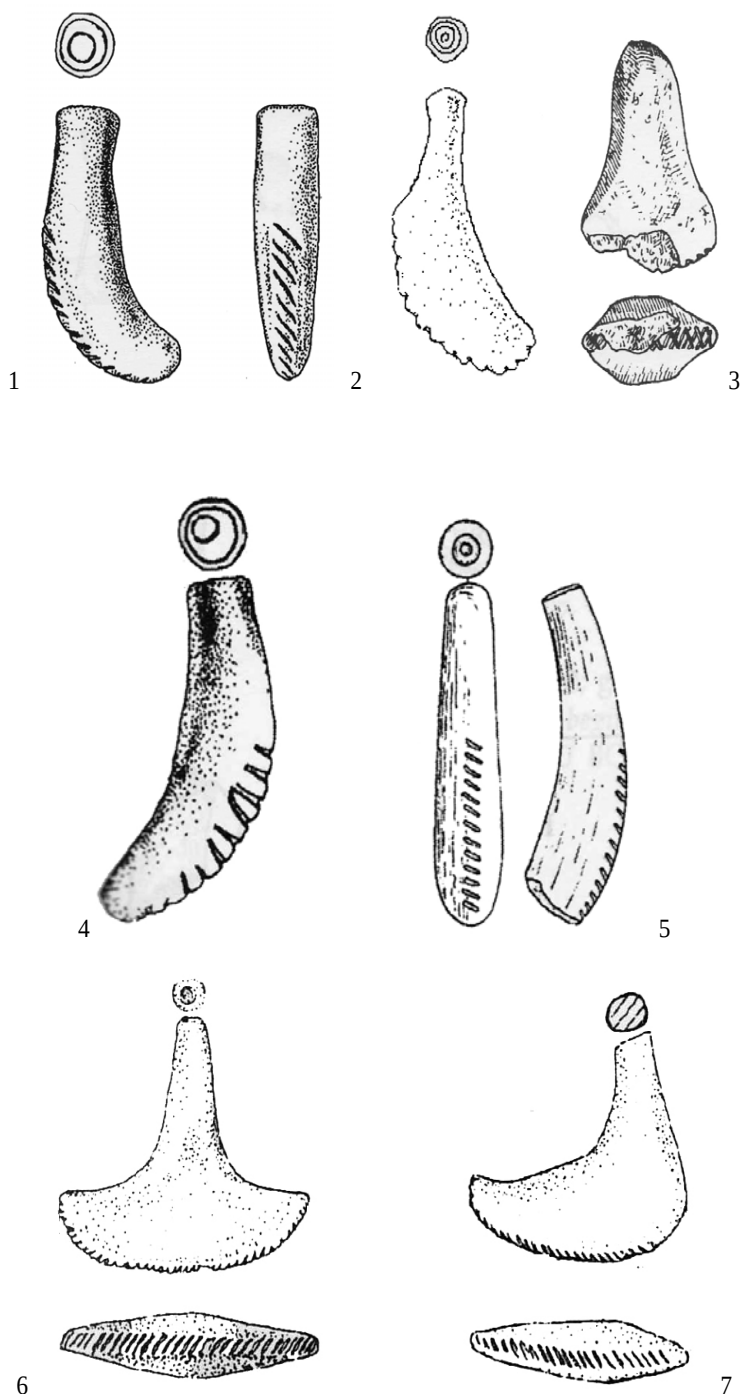
Pl. I. Complexul Basarabi. „Decoratoare” din lut ars: 1-2 = Popești-Nucet (apud R. Vulpe 1955); ceramică: 3 = Popești-Nucet (A. Vulpe 2001), 4-5 = Mironеști-Malul Roșu (apud C. Schuster, T. Popa 2012). Diferite scări.

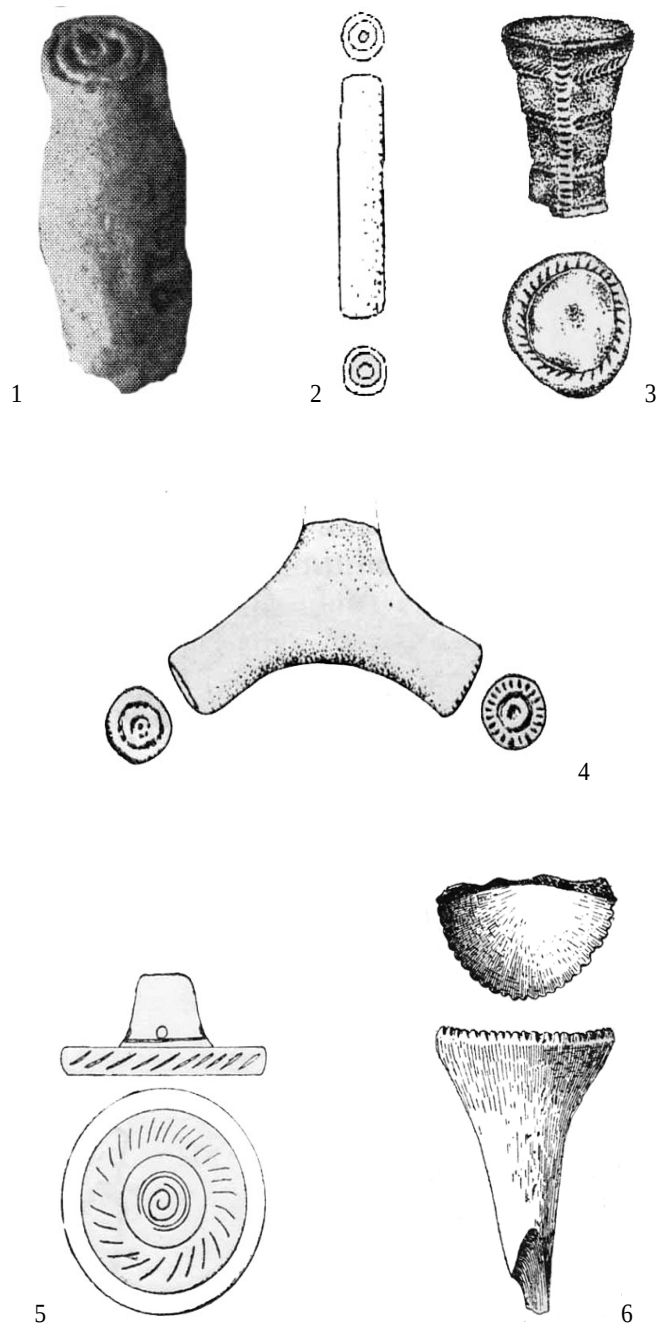
Pl. II. Complexul Basarabi. „Decoratoare” din lut ars: 1-2 = Novaci (apud A. Vulpe 1965 & A. Vulpe, V. Veselovschi-Bușilă 1967), 3-4 = Rălești; ceramică: 5-6 (apud C. Schuster 2013). Diferite scări.

Pl. III. Cultura Insula Banului, „decoratoare” din lut (apud S. Morintz, P. Roman 1969 & M. Jevtić 1994): 1 = din aşezarea eponimă, 2 = Velesnica (Serbia); „decoratoare” din Hallstattul Timpuriu (apud E. Renţea 2008): 3 = Bucu-Pochină, 4 = Vlădeni-La Vii. Diferite scări.

Pl. IV. „Decoratoare” ale culturii Babadag (apud G. Jugănaru 2005): 1, 3 = din aşezarea eponimă, 2 = Garvăn-Mlăjiţul Florilor; 4 = Niculiţel-Cornet, 5 = Cavindeşti; grupul Cozia (apud C. Iconomu 1996); 6-7 = Pocreaca. Diferite scări.

Pl. V. „Decoratoare” din epoca bronzului. Cultura Gârla Mare: 1 = Ostrovul Mare (apud G. Crăciunescu 1980), 2 = Cârna (apud M. Șandor-Chicideanu 2003), 4 = Ghidici (apud M. Nica 1987); cultura Verbicioara: 3 = Orevița Mare (apud G. Crăciunescu 2004); posibile „decoratoare”. 5 = Tiream, cultura Otomani (apud T. Bader 1978); 2 = București-Fundenii Doamnei, cultura Tei (apud V. Leahu 1966). Diferite scări.